

**PROSTORSKA ORGANIZACIJA ZAZNAVANJA IN
REGULACIJA TELESNEGA DELOVANJA
GLOBALIZACIJA TURIZMA IN KREPITEV VLOGE
PROSTOROV POTROŠNJE**

Povzetek: *Nova transportna sredstva so posamezniku omogočila ne le lažje fizično premagovanje prostorskih ovir; temveč je proces povečevanja zmožnosti premikanja telesa po prostoru sprožilo tudi specifične družbeno-kulturne "proti-procese" nadzorovanja telesnega delovanja. V besedilu skušamo, prek primerov globalizacije turizma in regulacije teles v nekaterih urbanih območjih (mestna središča, nakupovalni centri), prikazati dvosmerno naravo procesov globalizacije. Pri analizi posameznih primerov nam je v veliko pomoč koncept "prostorske organizacije zaznavanja" (sensescapes), ki pojasnjuje odnose med posameznikovim telesom in delovanjem v prostoru. Ob tem ugotavljamo, da telo postaja vse pomembnejši pripomoček pri posameznikovem pobegu iz rutine vsakdanjega življenja, vendar je obenem tudi pod vse večjim pritiskom zaradi poskusov nadzorovanja oz. usmerjanja zaznavanja.*

Ključni pojmi: *globalizacija turizma, prostorska organizacija zaznavanja, spektakularna telesnost, rekonstrukcija etničnosti, marginalizirana telesa, flanerstvo, prostori potrošnje, situacionizem*

874

Uvod

Manuel Castells je s pomenljivi besedami, da "prostori tokov izpodrinjajo prostor krajev" (Castells, 1989), pospremil bliskovito uvajanje novih tehnologij v vsakdanje življenje posameznikov. Spremembe v transportu in telekomunikacijah omogočajo vse hitrejše fizično in virtualno premagovanje razdalj ter spreminjajo dožemanje prostora in časa. Vse večkrat se vprašanje oz. mašilo, ki nam ga zastavi ob dvigu mobilnega telefona, ne glasi več: "kako si?", temveč "kje si?". Ob tem v ospredje vstopa vprašanje oz. potreba po lokalizaciji posameznika v prostoru, s čimer hočemo pridobiti čimveč informacij o kontekstu, v katerem se nahaja oseba na drugi strani brezžičnega telefona. Zavedamo se, da se sogovorec lahko nahaja na katerikoli lokaciji v prostoru in je potopljen v situacijo, ki neposredno vpliva na telefonski pogovor. Pri tem, ko se trudimo določiti sogovornikovo družbeno-pros-

* Mag. Matjaž Uršič, mladi raziskovalec na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

torsko umeščeno in ga miselno, "kognitivno kartografirati" (Lynch, 1974), skušamo predvsem razbrati vplive, ki jih generira prostor, v katerem se nahaja, in se temu čimbolj prilagoditi, da bi bila komunikacija usklajena.

Osebi, ki sta vpleteni v pogovor, nista neodvisni od zunanjih dejavnikov in sta v interakciji s prostorom. Z namenom, da bi čimbolj uskladila govorno situacijo in sinhronizirala miselni tok, si sogovorca najprej izmenjata informacije o prostoru, v katerem se nahajata, in ob tem vzpostavita kontekst oz. nekakšne miselne okvirje, znotraj katerih bo potekal pogovor. Pojasnjevanje interakcije s prostorom oz. pojasnjevanje razlik med posameznimi prostori in našo vlogo v družbeno-prostorskih razmerjih postaja zaradi procesov "časovno-prostorskega zgoščanja" (Harvey, 1990) vse pomembnejši element v vsakdanjem življenju posameznika¹.

Naraščanje števila mednarodnih potovanj, ki sedaj predstavljajo že eno dvanajstino svetovne trgovine (Urry, 2001b), pritrjuje domnevam o vse večji zmožnosti gibanja po prostoru. Ob tem, ko smo priča največjemu globalnemu pretoku ljudi v zgodovini človeštva², ugotavljamo, da premikanje ljudi oz. teles po prostoru še nikoli doslej ni bilo tako intenzivno in relativno preprosto. Telo se je znašlo v prostoru tokov oz. procesih globalizacije - povezovanja sveta v bodoči enoten svetovni sistem, kjer je zmožnost premikanja telesa zaradi vplivov novih transportnih in telekomunikacijskih tehnologij bistveno večja kot kdajkoli prej. Skladno s povečevanjem zmožnosti gibanja v prostoru prihaja tudi do procesov omejevanja gibanja na posameznih prostorskih lokacijah in povečevanja odpora do procesov globalnega povezovanja.

V tekstu bomo skušali predstaviti proces naraščanja zmožnosti gibanja teles po prostoru in tudi proces omejevanja gibanja teles na posameznih lokacijah. Oba procesa potekata vzporedno in sta v neposredni povezavi, kar bomo v tekstu predstavili prek primera globalizacije turizma in različnih primerov regulacije posameznikovega gibanja v mestu. Globalizacija turizma vpliva na naraščanje posameznikovega premikanja po prostoru, ki ob tem išče koristne oz. skuša pridobiti neke izredne zaznavne izkušnje. Skladno z naraščanjem možnosti premikanja teles na "dolge razdalje" potekajo tudi procesi regulacije teles na posameznih lokacijah, kjer skušajo ekonomske strukture s posebno prostorsko organizacijo zaznavanja vplivati na način obnašanja in iz posameznikov iztisniti kar največ dobička.

Predpostavka o naraščanju pomembnosti fizične zmožnosti gibanja telesa po prostoru bo, vsaj glede na trenutno stopnja razvoja telekomunikacijske tehnologije, zanikala predpostavko o procesih virtualizacije prostora kot enakovrednem partnerju pri procesih zaznavanja prostora. Kljub izredni pomembnosti virtualnih tehnologij, ki bodo vrh svojih zmožnosti dosegle šele v prihodnosti, bomo skušali

¹ Eden izmed pomembnih avtorjev, ki so proučevali povezovanje prostorskih in socialno-identitetnih procesov v enotno strukturo, je bil Fredric Jameson. V *The Geopolitical Aesthetic - Cinema and Space in the World System (1992)* je prek analize filmskih vsebin in uporabe koncepta kognitivnega mapiranja (Lynch, 1974) predstavil različne vidike dojemanja družbenih procesov v prostoru.

² Tokovi ljudi večinoma potekajo med ekonomsko najbolj razvitimi družbami (predvsem zahodna Evropa, južna Evropa, Severna Amerika), vendar se delež mednarodnih potovanj po vsem svetu povečuje. Če so pred 25 leti letalske povezave (poleti) med ekonomsko najbolj razvitimi državami predstavljale 90 % vseh mednarodnih potovanj, se danes ta številka giblje okoli 80 % (Urry, 2001b).

telo predstaviti kot kompleksno entiteto, sestavljeno iz različnih čutov, ki se odzivajo na prostorske spremembe in vključujejo pridobivanje zaznavnih izkušenj, ki jih vsaj zaenkrat ne morejo nadomeščati "tehnologije na daljavo".

Pomembnost telesa v globalizaciji turizma

John Urry v *Globalizaciji pogleda turista* (2001a) navaja, da je potovanje predvsem "telesno potovanje". Turizem vedno vključuje premikanje telesa na določeno lokacijo in iskanje različnih oblik uživanja in izkušenj, ki naj bi izvirali iz ponudbe specifične lokacije. Telo ni statična struktura, zato je premikanje po prostoru del pridobivanja novih izkušenj in znanj.

Posameznik zaradi kinestetičnih sposobnosti⁴ med premikanjem telesa zaznava vplive iz okolja, ki jih registrira v svojih mišicah, sklepih in drugih telesnih elementih. Pri premikanju telesa in zaznavanju "mehanike prostora" (Gil, Lewis v Urry, 2001a) pride še posebej do izraza čutilo dotika (npr: ob hoji po pločniku ali gorski poti, oprijemanje skale ali volana itd.). Zelo pomembna so seveda tudi ostala čutila, pri čemer vid izstopa kot centralno čutilo "turistične izkušnje", ki jo doživimo ob obisku turističnih destinacij. Vid ima že od nekdaj privilegirano pozicijo zaznavnega mediatorja med človekom in njegovim fizičnim okoljem, vendar je potrebno poudariti, da se v primeru premikanja telesa po prostoru, za ključni element izkaže navezava vida na ostale čutila, ki jih predstavljajo vonj, okus, sluh in dotik. V primeru turističnega potovanja torej vid sicer izstopa kot ključni dejavnik nabiranja novih informacij in izkušenj, vendar je brez ostalih čutil ta izkušnja le "dvodimenzionalna"⁵ in brez prave globine. Posameznik zaznava razlike v kvaliteti čutenja in brez ustreznega občutenja sinergije vseh svojih dostopnih čutil le težko pridobiva specifične, na lokacijo vezane, zaznavne izkušnje. Lep primer ponazoritve uporabnosti vseh telesnih čutil je potovanje v tropske predele, npr. Karibe, ki imajo drugačno podnebje, rastlinje, živalske vrste in ponujajo drugačen nabor izkušenj, ki so neprimerljive z naravnimi, družbenimi in klimatskimi pogoji, ki so v Sloveniji. Lahko bi rekli da so ob tem, ko je neka "lokacija zaznana, locirana tudi zaznavanja" (Feld v Edensor, 2000: 121), ki se vežejo nanjo, in da ob tem, ko "kraji producirajo zaznave, tudi zaznave producirajo kraje" (ibid.).

Naraščanje števila turističnih potovanj⁶ izhaja iz nekakšne nuje, močne želje po fizični prisotnosti na določen kraju, ki se zdi nujen element v pridobitvi izkušnje, ki bo radikalno drugačna od vsakodnevne rutine. Biti "tam" je ključni moto turistič-

³ V prihodnosti bo nedvomno prišlo do večjega izenačevanja med zmožnostmi virtualne realnosti po posnemanju fizičnih okolij in zaznavnih, čutnih izkušenj, ki jih le-ta producirajo, ter dejansko resničnostjo oz. realno realnostjo. *Izenačevanje realnosti in virtualne realnosti s konceptom "simulakra" lepo ponazarja Jean Baudrillard v delih Simulaker in simulacija, popoln zločin (1999).*

⁴ Kinestetični občutek - sposobnost zaznavanja dražljajev v mišicah in kitah pri gibanju

⁵ *Soroden - dvodimenzionalen vizualni učinek bi lahko dosegli z ogledom televizijske oddaje ali pa z uporabo posebnih očal, ki omogočajo potopitev v virtualno realnost, in kjer je sicer omogočena tridimenzionalna vizualna projekcija prostora, vendar brez možnosti uporabe ostalih čutil (vonj, okus, dotik).*

⁶ *Mednarodni in interni (v okviru posameznik držav) turizem skupaj predstavljata že 10 % svetovne strukture zaposlenih in 10 % svetovnega BDP (Urry, 2001b).*

nih agencij, ki razlog obiska določene turistične destinacije utemeljujejo prav na "prisili v bližino" (Urry, 2001a), t.j. izpostavljanju pomembnosti direktne, neposredne izkušnje. Nekdo, ki potuje, naj bi torej lokacijo dejansko obiskal, če hoče pridobiti pristno izkušnjo, ki ga bo vsaj za kratek čas preselila v drugačno realnost in iztrgala iz družbeno-kulturne sheme domačega okolja. Biti prisoten na taki lokaciji zmeraj vključuje potovanje v določene kraje in telesne aktivnosti, ki se ne skladajo z rutiniziranimi opravili iz vsakdanjega življenja posameznika.

Telesne prakse, ki odstopajo od ustaljenih življenjskih ritmov, so namenoma geografsko in ontološko oddaljene od delovnih in zasebnih prostorov, ki predstavljajo središčne točke rutiniziranega vsakdanjika. Ti specializirani "prostori uživanja in doživetja" so ekonomsko pomembne lokacije, saj s tem, ko uspejo, prepričajo osebo oz. telo, da se nahaja v prostoru, ki je zaznavno drugačen od vsakodnevnih življenjskih prostorov in tako privabljajo ogromno število obiskovalcev. Prav zaradi tega postajajo kompleksne povezave med telesnimi zaznavami in družbeno-kulturno prostorsko organizacijo zaznavanja⁷, (Rodaway v Urry, 2001a) posebno pomembne sestavine, ki lahko močno vplivajo na ekonomski razvoj posameznih območij. Tega se vse bolj zavedajo tudi lokalne skupnosti na različnih koncih sveta in skušajo s poudarjanjem svoje specifične prostorske organizacije zaznavanja dvigniti raven turistične ponudbe.

Sodobna reprodukcija prostorske organizacije zaznavanja z namenom privabljanja obiskovalcev

Urry večkrat opozarja, da prepogosto na telo gledamo z vidika osebe, ki telo premika po prostoru oz. na nek način "vozi" telo na ogled. Turizem je v nasprotju s tem tudi telo, ki je na voljo za ogled in navaja primere telesnih tehnik (npr: maorski vojni ples, balijski ceremonialni ples, brazilska samba, hula ples itd.), ki obiskovalce zapeljujejo z veščinami, šarmom, močjo, seksualnostjo. Predstava je postala del turistične industrije, "spektakularna telesnost" (Urry, 2001a), pa pomemben element izdelave ustrezne prostorske organizacije zaznavanja, ki naj bi s svojo ponudbo izkušenj in zadovoljstva privabilo čim večje število ljudi. K izdelavi ustrezne prostorske organizacije zaznavanja sodi tudi izgradnja ustreznih kulturnih prostorov in vsebin, ki naj bi posameznika prepričali, da se res nahaja v avtentičnem okolju, ki edino ponuja tovrstno paleto doživetij. Številni kraji zato med sabo tekmujejo v ponudbi kulturnih posebnosti in znamenitosti ter pri tem nemalokrat poudarjajo historično povsem nepomembne lokalne značilnosti ali pa celo na novo oblikujejo zgodovinske artefakte in dogodke, s katerimi privabljajo obiskovalce. V mnogih primerih gre za dobesedno "rekonstrukcijo etničnosti" oz. "odrsko avtentičnost" (MacCannell, 1999). Naraščanje števila tovrstnih umetnih, plansko organiziranih prostorskih organizacij zaznavanja, postaja pomemben ekonomski dejavnik, ki usmerja razvoj številnih mest in celo držav.

⁷ Nekateri avtorji (Lyon, Barbalet, 1994) govorijo celo o prostorski organizaciji zaznavanja posameznih čutov - npr: vonjalna prostorska organizacija zaznavanja (smellscapes), glasovna prostorska organizacija zaznavanja (soundscapes), ali pa celo zaznavnih geografijah - npr: vonjalne geografije (olfactory geographies).

Featherstone navaja primer New Orleansa in druge predele velikih mest, ki so do nedavnega veljali za neprivilčna območja, sedaj pa zaradi turistične preobrazbe in specifične prostorske organizacije zaznavanja (New Orleans kot eden izmed centrov jazz glasbe) postajajo spoštovanja vredne turistične lokacije, kamor zahajajo množice ljudi. K tem primerom lahko dodamo še celo vrsto novih množičnih prostorov kulturne potrošnje (npr: kinematografi, tematski parki*), ki se povezujejo z nakupovalnimi središči in rastejo dobesedno iz puščave. Tam, kjer prej ni bilo nič, nastajajo nakupovalna središča, ki so na lestvici ponudbe novega kulturnega kapitala (ki je predvsem zabavne, populistične, množične narave) rangirajo zelo visoko ter so priljubljena zbirališča velikega števila ljudi.

Nakupovalno središče v tem oziru predstavlja posebno prostorsko organizacijo zaznavanja, ki ponuja pestro paleto doživetij in izkustev, ki posameznika vsaj za nekaj trenutkov iztrgajo iz konteksta rutiniziranih vsakdanjih delovnih opravil. To je še posebej pomembno za ljudi, ki bodisi zaradi ekonomskih, zdravstvenih, časovnih ali kakšnih drugih razlogov nimajo možnosti potovanja na oddaljene lokacije. Dnevno sanjarjenje, ki ga v Romantični etiki in duhu sodobnega porabništva (2002) opisuje Colin Campbell, ima v tem kontekstu še posebej pomembno vlogo, saj "pili in brusi", preoblikuje grobo realnost v notranjem svetu posameznika do te mere, da mu omogoča podoživljanje nekih posebnih izkušenj in ga vsaj za trenutek preseli v neko drugo, s sanjskimi elementi opremljeno realnost. V tem primeru gre za nekakšno "zavestno prevaro" - kompromis, kjer posameznik dopušča, da ga spektakel zapelje v sanjarjenje.

Poleg nakupovalnih središč so zgodovinski prostori mestnih središč zaradi svoje historične vrednosti enako primerni za uprizarjanje spektaklov in kar vabijo k podoživljanju določenih zgodovinskih dogodkov. Stopnja sanjarjenja in podoživljanja je v stiku z realnimi predmeti zgodovinskih osebnosti lahko še toliko večja in pristnejša. Paradoksalna funkcija spektakla pri tem pa je ravno v brisanju sledi zgodovine in premiku pozornosti le na določene zanimive in emotivne izseke, ki jih gledalci lahko podoživijo. Nekatera mesta so znala te potrebe po potrošnji izkustev in zadovoljstva lepo izkoristiti in so celo zgodovinsko popolnoma nepomembne dogodke uspela pretvoriti v tržno uspešnico ter privabiti ogromno število obiskovalcev⁹.

Z oblikovanjem zapeljivih, spektakularnih prostorov sta po mnenju Guya Deborda (1999) v mesto znova vstopila simbolizem in estetika, ki sta v modernizmu manjkala zaradi stroge funkcionalistične logike planerjev in arhitektov. Za modernistično mesto so značilne stroge funkcionalno-ekonomske oblike z visokimi zgradbami in mrežasto, po možnosti "kockasto" zasnovo. Mesto je na nek način "dekultivirano" (Featherstone, 1991) in oprano vseh nepotrebnih, nefunkcionalnih dodatkov kot je okraševanje oz. dekoracija. Po obdobju modernizma je v mesta vdrl postmodernizem, ki ga zaznamuje povratek k bogatemu okraševanju prosto-

* *Tematski park v bistvu predstavlja zabavišče, ki je organizirano na principu enotne tematike, ki je kot rdeča nit prisotna na celotnem prizorišču; npr: prek kratkim odprt tematski park Futurama v Švici, ki ima stalne razstave in eksibicije na temo znanosti in tehnologije.*

⁹ *John Urry v delu Consuming Places (1995) omenja več takih primerov. Eden izmed teh je tudi transformacija pretežno industrijskega mesta Lancashire (Veliki Britanija) v kulturno-turistično mesto.*

rov in celotnega mesta, ki mora biti na zaznavni ravni privlačno za prebivalce in obiskovalce. Debord je novo obdobje v oblikovanju mest celo označil za neke vrste novi barok. Vzporednice s klasičnim barokom 16. in 17. stoletja vidi predvsem v bujnosti, obilnosti in slikovitosti novih eklektičnih stilov. Tu se podobnost s klasičnim barokom tudi konča, saj novi barok ni originalen in inovativen slog v klasičnem smislu, temveč kopija ali simulacija vseh vrst tradicionalnih historičnih slogov, ki so nadvse uporabni za privabljanje množic.

Obstoj čim širše in privlačnejše prostorske organizacije zaznavanja je pomembna sestavina postmodernega mesta, ki skuša na obiskovalca vplivati že med premikanjem po mestu (spehodu, vožnji s sredstvi javnega prevoza, avtomobilom). Prostorska organizacija zaznavanja se dopolnjuje s pojmom "urbane prizoriščnosti (urban localness)" (Hočevar, 2000). "Gledano idealnotipsko imajo prizorišča na ravni sistema in v kontekstu "lokalizacije tokov omrežij različne reprezentacijske funkcije s pretežno (nacionalnim) ekonomskim ozadjem. Zato je, če skušamo pojasniti, odločilna njihova razločljivost (drugačnost) v primerjavi s prizorišči drugih mest" (Hočevar, 2000: 24). Drugače povedano, mesta vse bolj iščejo svoje unikatne razpoznavne značilnosti in skušajo s poudarjanjem svojih prizorišč in prostorsko organizacijo zaznavanja prikazati svojo primerjalno prednost v odnosu na ostala mesta, ki imajo drugačno ponudbo. Ob tem se mesta zavedajo, da nove tehnologije pospešujejo procese časovno-prostorskega zgoščevanja in svojo ponudbo gradijo na globalni osnovi, ki naj bi "ujela" oz. vsaj za kratek čas privabila čim več ljudi.

Konstrukcija uspešne prostorske organizacije zaznavanja je tvegan posel, ki ima večkrat nasprotno učinke od zelenih. Izdelava prostorov, ki naj bi privabili čim večje število ljudi, pogosto zahteva velike posege v urbano središče ali širši prostor mesta. Ob tem, ko prihaja do posegov v prostor, prihaja do novih družbeno-prostorskih razmerij, ki imajo lahko pozitivne ali negativne učinke na razvoj mesta.

Primer dokaj uspešne konstrukcije prostorske organizacije zaznavanja je baskovsko mesto Bilbao. Prej močno onesnaženo in industrializirano pristaniško mesto, kjer sta vrsto let kot ključni gospodarski panogi prevladovali metalurgija in tovorni promet, se je v nekaj letih skoraj popolnoma preusmerilo na turizem in temu spremljajoče storitve. Gre za takoimenovani "flagship" pristop, kjer so se mestne oblasti odločile za velike in drastične posege v mestni prostor (npr: izgradnja Guggenheimovega muzeja), s katerimi naj bi center pridobil na privlačnosti. Pri tem gre za občutljiv koncept revitalizacije, ki vključuje predvsem enostransko, spektakularno-fizično (gradbeniško) regeneracijo osrednjih delov mesta na račun izrinjanja lokalnih - krajevnih urbanih lastnosti, zato ne presenečajo posamezni negativni odzivi ljudi na take projekte. Kot dokaj negativen primer velikih posegov v prostor lahko omenimo izredno hitro obnovo Potsdamer Platz¹⁰ v Berlinu, kjer veliki ekonomski vložki različnih podjetij niso bili popolnoma povrnjeni zaradi relativno majhnega obiska ljudi, ki raje zahajajo v starejše mestne predele. V

¹⁰ Gre za področje, ki je bilo med drugo svetovno vojno popolnoma uničeno, po vojni pa je prek njega potekala meja med razdeljenima Nemčijama. Po padcu berlinskega zidu, je takoj stekla obnova, revitalizacija tega območja, ki pa ni prinesla popolnoma zadovoljivih tržnih uspehov.

nasprotju z Bilbaom¹¹ je rekonstrukcija prostorske organizacije zaznavanja na Potsdamer Platzu sprožila nasprotno učinke od zelenih in privabila manjše število obiskovalcev.

Ob tem, ko kot uspešno prostorsko organizacijo zaznavanja ocenjujemo predvsem tiste prostore, ki privabljajo večje število ljudi, je potrebno uvesti močnejšo delitev med turisti oz. obiskovalci, ki se znajdejo v mestu za krajše časovno obdobje in prebivalci, ki v njem živijo. Prebivalci namreč drugače zaznavajo mesto kot naključni obiskovalci, ki iščejo predvsem izstopajoče, zanimive koticke in se ne osredotočajo na dejanske življenjske pogoje v mestu, ki lahko močno usmerjajo vsakdanje aktivnosti prebivalcev mesta.

Regulacija teles v mestih

Rudi Jakhel v delu Iluzija in resničnost urbanih središč (1979) mesto med drugim prikaže tudi kot specifičen sistem regulacije vsakdanjega življenja. Sam pravi, da ima "urbanost prisilni značaj: izsiljuje na videz prostovoljno prilagoditev danim družbenim razmeram" in v nadaljevanju poudarja, da to: "pomeni fizični in organizacijski okvir za na videz neobvezne, v resnici pa strogo predpisane komunikacijske oblike in vzorce obnašanja, s katerimi omogoča lahko in obenem obvezno družbeno integracijo. Urbanost je strogo predpisano obnašanje in obenem "oder" na katerem se vse to obnašanje dogaja..." (Jakhel, 1979: 160). Še nekoliko bolj nazorno je vpliv mesta na posameznikovo delovanje predstavil Erving Goffman, ki poudarja naslednje:

"Pozidano okolje je tu oder za tisto, kar imenujemo snidenje. ...Prostori služijo... institucijam in skupinam manj, kot domnevamo. Predvsem gre tu, če gledamo kvantitativno, za preprosto prisotnost, množino enako definiranih socialnih situacij, množino snidenj. ...Mesto pomeni nakopičenje takih odrov. Morda je danes to še najbolj njegovo bistvo. Mesto je aparatura za posredovanje kontaktnih alternativ. Ta kvaliteta mesta je v določenih območjih koncentrirana v drugih razredčena." (Goffman v Jakhel, 1979: 160, 161).

Zanimiv primer vpliva mestnih struktur na posameznika je podal Manuel Castells, ki v delu Urbano vprašanje (1977) govori o kolektivni potrošnji in pri tem misli predvsem na servise kolektivne potrošnje, ki naj bi omogočali reprodukcijo delovne sile in proizvodnih odnosov. Prek kritične analize kapitalistične ureditve utemelji kolektivno potrošnjo v mestu. Meni, da kraji in mesta niso več le prostori produkcije dobrin, temveč tudi organiziranega trošenja dobrin, kar vključuje predvsem različne mestne servise in infrastrukture, ki jih zagotavlja država in mestna oblast z namenom reprodukcije energije, znanja ter delovne sile. Z vzpostavljanjem ustreznega sistema javnih prevoznih sredstev, transporta, šol, bolnišnic, trgovin ter urbano infrastrukturo (ceste, železniške proge, elektrifikacija, stanovanja,

¹¹ Eno leto po postavitvi Guggenheimovega muzeja je mesto z 370.000 prebivalci obiskalo 1,300.000 več ljudi kot prejšnje leto.

vodovod, telefon itd.) si mesto v bistvu zagotavlja hitrejšo in učinkovitejšo produkcijo znanja in dobrin v odnosu na druga konkurenčna mesta. Mesto se izoblikuje v organiziran sistem pogojev, ki omogočajo naraščanje kapitala in nadaljnji urbani razvoj. Castells je poudaril, da "mestne infrastrukture" ne oblikujejo le tehnični servisi, temveč tudi drugi, navidez prikriti sistemi, ki omogočajo "socializacijo mestnih prebivalcev" ter prav tako vzdržujejo obstoječa družbeno-prostorska razmerja v mestu. Po Castellsu v mestu torej prihaja do usmerjanja in regulacije posameznikov s strani kapitalskih struktur, ki z namenom maksimizacije dobička uvajajo posebne prostorske ukrepe s katerimi poskrbijo za ustrezno delovanje produkcijskega sistema. Infrastrukturni sistemi igrajo imajo v tem kontekstu pomembno vlogo, saj oblikujejo in regulirajo način premikanja posameznikov po prostoru ter vplivajo na usmerjanje tokov ljudi v mestu.

Neposredna regulacija gibanja teles v mestu in odpravljanje različnih deviacij, ki rušijo ustaljene sheme delovanja mesta, je naloga "režiserjev oz. koreografov (v obliki policije, varnostnikov, skupinskih vodij itd.)" (Edensor, 2000: 123), ki usmerjajo gibanje posameznikov na podlagi omejevanja možnih prostorskih manevrov. V večini primerov se posameznik sam po sebi, avtomatsko podredi kolektivnemu gibanju teles v prostoru in na ta način uskladi z gibanjem večjega števila ljudi, ki so prisotni v prostoru. Gre za vladavino večine, kjer poteka socializacija načina gibanja po prostoru, in kjer se mora posameznik prilagajati, če noče biti sankcioniran (označen kot devianten) s strani večine. Spretnost, ki jo pokaže "performer" pri simulaciji absorbiranih (prenešenih) vtisov, ki naj bi jih dosegel s telesno regulacijo, je odvisna od treninga in hitrosti učenja "telesnih tehnik" (ibid.). V vsakem primeru je učinkovitost predstave v enaki meri odvisna od družbeno-kulturnega konteksta in sposobnosti publike, da sprejema predvidene vtise.

Enako pomemben faktor, ki vpliva na gibanje posameznikov po mestu, je sama oblika odra oz. prostora, kjer potekajo telesne predstave. Gre za "fizično in simbolično omejen prostor" (Chaney v Edensor, 2000: 123), v katerem imata arhitektura in urbanizem določeno vlogo, ki bodisi spodbuja ali pa zavira posameznika k gibanju v prostoru. Lep primer fizične organizacije gibanja v prostoru so t.i. "zaprte soseske" (gated communities). Mike Featherstone v knjigi *Consumer Culture and Postmodernism* (1998) opiše procese "deindustrializacije mestnih središč in pristaniških dokov, ki jih člani novega srednjega razreda gentrificirajo in ki se razvijejo v prostore za turizem in kulturno potrošnjo" (Featherstone, 1998: 201). Avtor omenja kot vzorčni primer takega procesa naselje Battersea v Londonu. Potem, ko so na tem območju podjetja pokupila večino občinskih blokovskih naselij delavskega razreda, so jih obnovili in ponudili na "juppijski trg" ter ustanovili "varovana območja". "V tem primeru so nove prebivalce pred sosedi (nižji sloji prebivalstva) zaščitili z varnostnimi ograjami, kamerami in stražarji. Proces povečane segregacije, ko se srednji razred seli nazaj v središča, simbolizira tudi postmoderna arhitektura s stolpi, trdnjavskimi jarki, dvižnimi mostovi, ki ustvarijo branjene privatizirane prostore brez nezaposlenih, revnih, uporniške mladine in drugih "ostankov nevarnih razredov" (Featherstone, 1998: 201). David Harvey taka območja povsem primerno poimenuje za "voodoo mesta", saj nova fasada ponovnega, fiktivnega

kulturnega razvoja mestnega središča deluje kot "karnevalska maska, ki prekriva propad vsega drugega" (Harvey v Featherstone, 1998: 201).

Omejevanje telesnega gibanja "neposvečenih" pride še posebej do izraza v "očiščenih prostorih" (Sibley v Edensor, 2000: 124), ki so strogo omejeni s pravili in regulacijami. Nasprotni pol očiščenih prostorov so heterogeni prostori, kjer so omejitve gibanja bolj fluidne in ne obstajajo strogi predpisi, ki bi zavirali mešanje aktivnosti, ljudi, medsebojnih stikov in je omogočena večja stopnja avtonomije in samoizražanja. Edensor poudarja, da je potrebno razlikovati med "ekskluzivno" in "inkluzivno prostorsko razmejitvijo" (Edensor, 2000: 124), saj prva izloča in marginalizira telesa, ki so označena kot zunanja, drugačna, neprimerna in jih skuša istočasno nadzorovati z omejevanjem v vnaprej določena mestna območja. Ta marginalizirana območja so ponavadi reprezentirana kot kaotični in umazani prostori, vendar so obenem paradoksalno pogosto zamišljeni tudi kot prostori želje in svobode, saj omogočajo tiste dejavnosti in servise, ki se jim družba uradno odreka, vendar obenem naskrivaj tolerira in dopušča¹². Ti umazani prostori ponujajo posebno obliko svobode in odklon od standardiziranih oblik "potrošnje izkustev in zadovoljstva" (Featherstone, 1991) kot jih ponujajo institucionalizirani prostori zabave in potrošnje.

Z namenom izkoriščanja želje posameznika po izhodu iz predvidenih, rutiniziranih situacij, so velike trgovske združbe pričele graditi regulirane urbane prostore, ki ponujajo "umetno izoblikovane heterotopije" (Edensor, 2000: 125). Prostori nakupovalnih središč predstavljajo najboljši primer nadzorovane ponudbe utopij in sanjskih lokacij. Ker skuša posameznik zadostiti svoji iluzivni, sanjski želji, so sodobni prostori potrošnje predvsem prostori fascinacije in spektakla, ki naj bi očaral obiskovalca. Razne predstave, v kostume oblečeni prodajalci, svetleči napisi in podoben "spektakelski arzenal" naj bi posameznika prestavil v nek drugačen in bolj prijazen - sanjski svet. Gre za prostore, kjer je postavljeno "gledališče, v katerem pomirjena publika uživa v veličini skrbno instrumentiranega korporativnega spektakla" (Crilly v Mitchell, 2000: 137). Ta prostor "nadzorovanega nereda" (Featherstone, 1991: 82) vpliva na telo s spodbujanjem "kontrolirane ne-kontrole emocij" (ibid.), ki vključuje zadržane in samoregulirane oblike fizičnega izražanja.

V takih "poljavnih"¹³ prostorih tudi ni prostora za "družbeno nezaželeno" (Soares, 2002) obiskovalce - brezdomce, nezaposlene, alternativne subkulture in druge osebe, za katere se zdi, da ogrožajo "urejenost skrbno konstruirane iluzije suspenza, ki jo od publike zahtevajo vse gledališke predstave" (Mitchell, 2000: 137). Ponazorjeno s primerom - prostor kot je Metelkova, nikakor ne bi mogel nastati na območju nakupovalnega središča BTC. Gre namreč za: "...(organiziran) poskus

¹² Nekatero bolj liberalne družbe uradno dopuščajo in skušajo v manjši meri regulirati take prostore. Kot primer lahko navedemo območje Red Light District v Amsterdamu (Nizozemska), kjer je zgolj do neke stopnje tolerirana prodaja določenih mamil in je prostitucija pod strogim zdravstvenim in policijskim nadzorom. Ob tem se seveda vzpostavlja ogromno dodatne "ekstra ponudbe", ki ni vključena v uradno, zakonsko shemo, vendar je zaradi odprtosti družbe bistveno bolj tolerirana in manj marginalizirana.

¹³ Za "pseudopjavne (poljavne)" prostore gre predvsem zaradi tega, ker so v privatni lasti. S tem je onemogočeno določeno delovanje, ki je v javnih prostorih dovoljeno in tolerirano. Joseph Soares (2002) pravi, da človekove pravice v določeni meri tu ne veljajo - "No free speech please, we're shopping".

fizične umestitve drugačne socialne in kulturniške prakse v urbano strukturo, za projekt urbanega paralelnega prostora, ki bi omogočil prostorske pogoje za odvijanje alternativne kulturniške in socialne prakse, v precejšnji meri neodvisne od formalnih institucionalnih vzorcev družbenega delovanja" (Kos, 1999: 26).

Slika 1: Prikaz prostorov Metelkove (Vir: Matjaž Uršič (29.1.2003))

Slika 2: Prostori kinocentra Kolosej v nakupovalnem središču BTC (Vir: Matjaž Uršič (15.3.2002))

Nakupovalno središče je prostor za sanjarjenje, ki pri potrošniku ustvarja zgolj iluzijo nadzora nad okoljem. Obiskovalec si domišlja, da se je znašel v svojem sanjskem svetu, v resnici pa je le eden izmed množice obiskovalcev v visoko namenško izoblikovanem prostoru, ki ga nadzirajo lastniki in planerji prostorov. Razliko med nakupovalnimi centri in drugimi urbanimi območji je lepo ponazoril Paul Knox, ki je zapisal: "čeprav so urbani prostori oblikovani in prodani v skrbno izmerjenih parcelah, se prodajajo v velikih paketih" (Knox v Mitchell, 2000: 138). Prav ta široka struktura in nezmožnost popolnega nadzora ene (gospodarske, planerske, kulturne) skupine nad celotno prostorsko organizacijo zaznavanja, podarja mestu specifično urbanost in možnost spontane prostorske organizacije zaznavanja, v katero so vsaj delno zajeti tudi tisti "nezaželeni" posamezniki.

Slika 3: V prostorih nakupovalnih središč so takšni prizori spontane prostorske organizacije zaznavanja dokaj redki (Vir: Matjaž Uršič (17.3.2002))

Kljub temu, da so številni mestni prostori, v primerjavi z nakupovalnimi centri, nedvomno bolj odprti do drugačnosti, pa Rudi Jakhel (1979) ugotavlja, da tudi v mestnih središčih prihaja do procesov omejevanja gibanja ljudi z namenom povečevanja dobička.

Vojna napoved flanerstvu

Rudi Jakhel v delu *Iluzija in resničnost urbanih središč* (1979) prikaže različne poskuse privabljanja ljudi v mestni center pod pretvezo oživljanja mestnega središča. Eden izmed najpogostejših načinov je v 60. in 70. letih 20. stoletja predstavljalo vzpostavljanje con za pešce, ki naj bi pospešile razvoj mestnega središča. Cone za pešce so bile le delno uspešne, saj so planerji s postavljanjem "neprometnih con" v občutljive mestne predele (prometna vozlišča in parkirišča) postavljali tudi prepreke za dostop večjega števila ljudi, ki so sprejeli uporabo avtomobila kot del vsakdanjega načina življenja. Iznajdba avtomobila je imela pomemben vpliv na spreminjanje delovanje mesta. Osebni prevoz je v vsakdanje življenje posameznika vnesel večjo stopnjo svobode gibanja in neodvisnosti od javnega prevoza.

Pred uveljavitvijo avtomobila kot osebnega prevoznega sredstva so urbanisti predvideli pešca kot glavnega akterja v trgovskem mestu. Največja pozornost je bila zato namenjena prometu, ki ga ustvarjajo tokovi pešcev. Temu se je prilagajala tudi urbana struktura mestnega središča, ki je bila prepletena s trgovinami. Ker so trgovci zahtevali čim večjo elastičnost množičnega gibanja potrošnikov (po principu več potrošnikov več kupi), so bile ustvarjene velike peš cone, ki naj bi pospeševale kroženje in menjavo ljudi v mestnem središču. Iz množice ljudi, ki se peš giba po mestnem centru, izhaja tudi definicija urbanosti, ki je bila povezana s flanerstvom (flâneur) ter živahnostjo mestnega utripa.

Ideja živahnega mestnega utripa se močno veže na nostalgичne opise Pariza devetnajstega stoletja in flaneurjev¹⁴ (flâneuse), ki so ga zaznamovali. Flanerstvo kot nekakšno brezciljno pohajkovanje s preprostim namenom preživljanja prostega časa na ulici, kjer se ljudje občasno ustavljajo na zanimivih prostorskih lokacijah ter se ob tem tudi družabno udeležujejo v barjih, kavarnah, galerijah ali trgovinah, ima v sedanjem času nekoliko drugačen pomen kot v preteklosti. Baudelairjev¹⁵ flaneur je "voajer" - gledalec, ki uživa ob opazovanju uličnega življenja, je takorekoč del scenografije in kronist ulice, ki bodisi s svojim pogledom, pisano besedo ali s slikarskim platnom beleži vsakdanje življenje v mestu. Že sama prisotnost flaneurja je tudi njegova funkcija in prispeva k unikatnemu doživljanju mesta v devetnajstem stoletju. Današnji flaneur ima drugačno funkcijo v vsakdanjem mestnem življenju in ga lahko opišemo kot "hibridizacijo flaneurja/flâneuse in modernega potrošnika" (Falk, Campbell, 1997). Sodoben udeleženec, ki se potepa po javnih mestnih prostorih, je v večini primerov predvsem potrošnik, nakupovanje pa "dominantni način sedanjega javnega življenja" (Goss v Falk, Campbell, 1997: 3).

¹⁴ *Enega izmed najboljših opisov flaneurja (franc. flâneur) nam poda Walter Benjamin v svojih nedokončanih spisih o pokritih trgovskih ulicah Pariza devetnajstega stoletja (The Arcades Project (1935, 1938, 2002)).*

¹⁵ *Francoski pesnik Charles Baudelaire (1821-1867) v svojih delih (Les Fleurs du Mal (1857), Le Salon de 1845, 1859, Le Spleen du Paris (1860), Les Paradis artificiels (1860)) opisuje flaneurja in njegovo "funkcijo". Baudelaire vidi umetnika kot sproščenega flaneurja, domišljavega gizdalina, ki je obenem odtužen, izoliran, anonimen, aristokratski in melanholičen znotraj velike mestne gneče.*

S povečevanjem tempa potrošnje v mestnem središču prihaja po Jakhlovem (1979) mnenju do zmanjševanja klasične urbanosti devetnajstega stoletja. S hitro rastjo in zgoščevanjem raznovrstnih trgovskih in poslovnih funkcij v mestnem središču prihaja ne le do infrastrukturnega šoka, ki ga mestno središče doživi ob prekoračenju zmogljivosti svojega prometnega omrežja, temveč prihaja tudi do izpodrinjanja pomembnih funkcij, ki so vitalnega pomena za družbeno delovanje mesta. Pri tem gre predvsem za problem citizacije¹⁶, ki jo na najenostavnejši način lahko opišemo kot proces zmanjševanja raznovrstnih mestotvornih funkcij v središču mesta (med katere Jakhel šteje predvsem ustrezno število stanovanj) na račun povečevanja trgovskih in poslovnih površin. Ob procesih citizacije prihaja do izrinjanja zasebnih stanovanj ter majhnih, neprofitno orientiranih prostorov potrošnje (rokodelske delavnice, meščanske kavarne¹⁷ itd.) iz mestnega središča. Kapital vse bolj prodira v mesto in skuša privabiti še več potrošnikov, ki naj bi pri večjem številu trgovin tudi več potrošili. Živahnost mestnega središča po novem utripa po navodilih urnika odprtosti/zaprтости trgovin in ne sledi več željam klasičnega flaneurja po udejstvovanju v uličnem življenju mesta.

Izkušnja flanerstva je temeljila predvsem na zmožnosti svobodnega gibanja posameznika po mestnih prizoriščih. Mesto je v tem kontekstu predstavljalo labirint, ki je dopuščalo, da se flaneur v njem izgubi, "zasanja" in odkriva nove, nepričakovane zaznavne izkušnje, doživetja, ki se razlikujejo od izkušenj v vsakdanjem življenju. V razvitih mestih postajajo urbana območja in njihova prostorska organizacija zaznavanja vse bolj regulirana in nadzorovana oz. popisana z registri (vsi deli mesta so vrisani na zemljevid, turistične karte in bolj ali manj opisani v turističnih vodičih), zato je možnosti, da bi odkrili kaj radikalno novega, vsaj na način kot je bilo to značilno za flaneurja, bistveno manjša. Metaforično bi lahko rekli, da gre za pravo malo "vojno proti flanerstvu (*guerre à la flânerie*)" (Edensor, 2000: 131). Današnji flaneur je, kot to navajata Falk in Campbell, mešanica flaneurja in modernega potrošnika in se v večji meri prilagaja načinu gibanja po mestu, ki so ga predpisale kapitalske strukture in mestne oblasti z namenom povečevanja dobička oz. naraščanja stopnje učinkovitosti delovanja mestnih servisov (Castells, 1977). Posledice procesov regulacije gibanja teles v mestih so, da "flâneur" vse bolj postaja "plâneur" kot se je šaljivo izrazil Iain Chambers v Mejnih dialogih - potovanja v postmodernizmu (1990).

¹⁶ *Pojem urbanega cityja je v bistvu sopomenka mestnega središča in je povzet po londonskem Cityju oz. pretežno poslovnem predelu v širšem centru Londona. Londonski City avtorju predstavlja tipičen primer bliskovite notranje funkcionalne diferenciacije nekega mestnega predela, ki je začel naglo rasti.*

¹⁷ *Kdor postopoma ne preoblikuje svoje ponudbe tako, da na trgu privablja kupce in obiskovalce, preprosto izgine iz mestnega središča, saj ga izrinejo profitno orientirani ponudniki, ki so ekonomsko močnejši.*

Zaključek - telesa upanja

...noben prostor ne izgine popolnoma, ali pa je popolnoma izničen v procesu družbenega razvoja - celo naravni prostori, kjer se je vse skupaj začelo, ne izginejo. "Ostanek" zmeraj preživi ali vztraja - "ostanek", ki ni stvar. Vsak tak materialni opornik ima obliko, funkcijo, strukturo - lastnosti, ki so nujne, ampak ne zadostne za njegovo definicijo.

(Lefebvre v Benko, Strohmayer, 1997: 314)

Ostanek so v primeru regulacije teles v prostoru tiste telesne prakse, ki uidejo budnemu očesu panoptikuma¹⁸ sistemskih struktur, ki skušajo zaobjeti čim širši okvir delovanja posameznika. Eno izmed takih telesnih praks je Michel de Certeau opisal v *The Practice of Everyday Life* (1984). V poglavju Hoja skozi mesto de Certeau govori o "retoriki hoje", ki jo izgradi vsak posameznik po svojih lastnih preferencah. Pri tem pogosto izbira takšne poti, ki se izogibajo postavljenim prostorskim oviram. Gre za kreativno montažo posameznika, ki iz posameznih odsekov poti vnaprej sestavi potek hoje po mestu. De Certeau ob tem poudarja, da gre za delno zavedno in delno nezavedno razgrajen načrt hoje, ki je bolj podoben nekakšnemu ritmu gibanja kot pa vnaprej razdelanemu načrtu gibanja. Vsak posameznik obvlada določene tehnike pobega oz. ustvarjanja svojega osebnega prostora, ki mu daje občutek zanesljivosti, varnosti ter mu ponuja zavetje pred impulzi iz zunanjega sveta. Tak prostor lahko, kot je to s primerom hoje nakazal Michel de Certeau, predstavljajo tudi določene telesne tehnike, ki jih posameznik prakticira v prostoru.

Posameznik lahko v mestu kljub temu, da prihaja do vse večjih teženj po nadzoru, kolonizaciji in usmerjanju, koreografiji gibanja teles v urbanih prostorih, najde vrsto priložnosti, neznank in kompleksnosti, heterogenosti, ki omogočajo izgradnjo avtonomnih telesnih praks in načinov premikanja po prostoru. Posameznikovo gibanje v mestu je preplet njegovega avtonomnega delovanja in teženj sistemskih struktur po nadzorovanju telesa. Ta dialektičen odnos med delovanjem posameznika in strukture v prostoru lepo ponazarja družebni mehanizem, ki ga je Anthony Giddens v delu *The Constitution of Society* (1984) poimenoval za obliko "strukturacijske prisile" (structural constraint). Strukturalna prisila spada med mehke oblike prisile. V bistvu gre za usmerjanje rutinskih, vsakodnevnih praks in navad posameznikov ali skupin, ki na prvi pogled delujejo na popolnoma volutaristični osnovi.

Med najbolj ambiciozne poskuse preseganja strukturalne prisile oz. standardiziranih načinov gibanja po prostoru sodijo projekti situacionistov¹⁹, ki so skušali s posebnim načinom gibanja po mestu preseči nadzorovano spektakularnost in

¹⁸ Koncept Panoptikuma, ki je sinonim za opazovanje, nadzor, presojanje in usmerjanje telesa, je v delu *Discipline and Punish* (1979) podrobneje razdelal Michel Foucault.

¹⁹ Situacionistična internacionala je bila posebej dejavna v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja in se je zauzemala za revolucionarne, pogosto anarhistične spremembe kapitalističnega družbeno-ekonomskega sistema. Eden izmed najbolj gorečih članov in zagovornikov gibanja situacionistov je bil Guy Debord.

banalnost novih urbanih prostorov. Da bi zamenjali ustaljene ritme gibanja in posameznika iztrgali iz sistema udobnega, vsakdanjemu življenju prilagojenega načina premikanja po prostoru, so situacionisti uvedli psiho-geografsko tehniko "dérive" (Edensor, 2000: 132). Pri tem so prebivalce mesta spodbujali, da se konstantno sprehajajo, saj naj bi tako sami sebe uspeli premakniti iz ustaljenih, udobnih prostorov, kjer potekajo rutinizirana opravila. S stalnim gibanjem po različnih urbanih prostorih oz. uvajanjem naključnih in popolnoma improviziranih izletov po mestu, naj bi se posamezniki vsaj za trenutek odpovedali tako racionalnim kot tudi družbeno-kulturnim normam gibanja po mestu. Te "rizomske"²⁰ (kot nasprotje linearnim) tehnike gibanja naj bi razkrile tiste elemente mestnega življenja, ki so bile posameznikom do nedavnega zakrite in neprepoznane. Nепrestano spreminjanje lokacije, hoja po neustaljenih poteh, nenadne spremembe smeri gibanja in drugi nenamenski, iracionalni vzgibi pri premikanju telesa po prostoru, so skušali "izkopati omrežje ne-spektakularnih prostorov" (Sadler v Edensor, 2000: 132).

Situacionisti so pričakovali, da bo z namenskim mešanjem različnih sporočilnih vrednosti, ki jih prenašajo posamezni prostori v mestu, prišlo do razkritja absurdnih mehanizmov nadzorovanja gibanja teles, ki se jim posamezniki podrejujejo oz. prilagajajo. Dekonstrukcija urbanih norm in razširitev percepcije posameznikov naj bi privedla celo do oblikovanja posebne mestne službe "profesionalnih situacionistov" (Constant v Edensor, 2000: 132), ki bi skrbeli za konstantno urjenje zaznavnih sposobnosti prebivalcev mesta in sililo mestne planerje k nenehnemu obnavljanju in redefiniranju ustreznih življenjskih pogojev. Profesionalni situacionisti naj bi skrbeli za ostritev zaznavnih čutov in posredno vplivali na večjo občutljivost do negativnih prostorskih sprememb. Na ta način naj bi izboljševali družbeno-prostorsko kritičnost posameznika in vzdrževali budnost, stalno pripravljenost prebivalcev, da lahko ustrezno odreagirajo in se opredelijo do vsakršnih sprememb, ki vplivajo na način življenja v mestu.

V nasprotju s pričakovanji situacionistov v zadnjem obdobju prihaja do obratnih procesov in poskusov povečevanja nadzora gibanja posameznikov v prostoru. S tem ko se v mestu briše heterogenost in postavlja "kalupe"²¹, po katerih naj bi posameznik sprejemal urbane izkušnje, mesto izgublja tudi zmožnost izoblikovanja alternativnih urbanih prostorov, ki so nasprotni pol nadzorovanih prostorov in služijo za ohranjanje ravnotežja v mestu. Donald James (1999) ugotavlja, da se je ravnotežje med apolonijskimi (dionizičnimi) in disciplinarnimi dimenzijami modernosti razdrlo in močno nagnilo na stran slednjih, ki skušajo v mestu čimbolje zabrisati sledi o konfliktu, agresivnosti in paranoji, ki prav tako predstavljajo del urbane izkušnje. Richard Sennett (1996) v zvezi s tem omenja, da "telo oživi šele ko je soočeno s težavami" in prihaja do močnih uporov v ustaljenih shemah delovanja. Občutki konfrotacije in stresa so nujen element stimulacije, prebujanja čutov

²⁰ Gilles Deleuze in Felix Guattari v *A Thousand Plateaus - Capitalism and Schizophrenia* (1984, 1987) opisujeta strukturo rizoma (rhizome) kot nekašno protitež binarni logiki razmišljanja, ki dominira v zahodnem razvitem svetu in onemogoča resnično dojetje različnosti in drugačnosti.

²¹ Theodore Roszak v delu *Person/Planet: The Creative Disintegration of Industrial Society* (1981) govori o t.i. identitetnih škatlah, kalupih (identity boxes), ki naj bi razlike med posamezniki zreducirali na nekaj značilnih, vnaprej opredeljenih modelov delovanja v družbi.

pri posamezniku, ki mu je šele prek procesov dialogizacije in pogajanj, omogočeno nabiranje specifičnih individualnih življenjskih izkušenj, ki mu služijo za samo-identifikacijo. Reproducirani zaznavni prostori lahko le do določene mere izoblikujejo prostore heterogenosti in načrtovanega stresa oz. bolje rečeno adrenalina in zabave, ne morejo pa omogočiti resničnih izkušenj konfrontacije, nečistoče, težavnosti in oviranj, ki jih posameznik potrebuje za družbeno-kritično obravnavo sprememb v svojem vsakdanjem življenju.

V zaključku lahko strnemo, da procesi nenehne rekonstrukcije prostorske organizacije zaznavanja za potrebe potrošnje, posamezniku dopuščajo le malo možnosti za iskanje pristnih zaznavnih izkušenj. Ob tem velja omeniti predvsem dva možna načina reševanja problematike. Prvič, iskanje pristnih, umazanih prostorov na turističnih potovanjih oz. zatekanje k neprestanim selitvam²² - nomadske-mu načinu življenja. Drugo možnost pa predstavljajo "teles upanja" oz. upor posameznika do prirejene prostorske organizacije zaznavanja in poskus omogočanja telesu, da pride do drugačnih, nenadzorovanih zaznavnih izkušenj. V tem kontekstu bi bilo morda potrebno sodobna mesta in lokacije konstruiranih prostorskih organizacij zaznavanja dojemati z vidika situacionistov in ponovno aktivirati njihove teoretske in praktične potenciale. Z različnimi kombinacijami in mešanji, montažo prostorskih organizacij zaznavanja in načinov gibanja teles po prostoru, bi morda lahko prišli do stanja "budnosti", večje pozornosti do procesov, ki se odvijajo v naši neposredni bližini. Vse to bi nedvomno pozitivno vplivalo na nadaljnji razvoj urbanih območij, ki si zaradi procesov ekonomizacije (trženja) prostora postajajo vse bolj podobna, manj heterogena in omejujoča do zaznavnih doživetij.

LITERATURA

- Baudrillard, Jean (1999): Simulaker in simulacija, popoln zločin. Koda-šou, Ljubljana.
- Benko, Georges; Strohmayer, Ulf (1997): Space & Social Theory - Interpreting Modernity and Postmodernity. Blackwell Publishers, Oxford, Malden.
- Campbell, Colin (2001): Romantična etika in duh sodobnega porabništva. Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Castells, Manuel (1977): The Urban Question - A Marxist Approach. Arnold, London.
- Castells, Manuel (1989): The Informational City - Information, Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process. Blackwell Publishers, Oxford, Cambridge.
- Certeau, Michel de (1984): The Practice of Everyday Life. University of California Press, Berkeley.
- Chambers, Iain (1990): Border Dialogues: Journeys in postmodernity (A Comedia Book). Routledge, London.
- Debord, Guy (1999): Družba spektakla. Komentarji k družbi spektakla. Panegirik. Koda, Šou, Ljubljana.

²² V Združenih državah Amerike zadnjih nekaj letih opažajo trend selitve, katerega osnovni namen je spreminjanje življenjskega stila in ne zagotavljanje boljših življenjskih pogojev. V časovnih amplitudah dveh do treh let, kar ustreza konzumaciji določenega življenjskega stila, se postmoderni avanturisti, nenehno selijo z enega konca države v drugi, popolnoma drugačen življenjski okoliš. Poenostavljeno povedano, ko se določena oseba naveliča nekega življenjskega stila, mesta, pokrajine, kulture, si preprosto najde delovno mesto v drugačnem življenjskem okolju.

- Deleuze Gilles; Guattari, Felix (1984, 1987): *A Thousand Plateaus - Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Dogan, Mattei; Kasarada, John D. (1988): *The metropolis Era. I: A World of Giant Cities, II: Mega Cities*. Sage, Newbury.
- Donald, James (1999): *Imagining the Modern City*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Edensor, Tim (2000): *Moving through the city*. V Bell, David; Haddour, Azzedine (ur.), *City Visions*, str. 121-140. Pearson Education Limited, Harlow.
- Falk, Pasi, Campbell, Colin (1997): *The Shopping Experience*. Sage, London.
- Featherstone, Mike (1991): *Consumer Culture*. Sage, London.
- Featherstone, Mike (1998): "Mestne kulture in postmoderni življenjski stili". *Časopis za kritiko znanosti*, let. 26, št. 189, Ljubljana, str. 189-206.
- Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society - Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press, Cambridge.
- Harvey, David (1989): *The Condition of Postmodernity - An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell, Cambridge.
- Hočevar, Marjan (2000): *Novi urbani trendi; Prizorišča v mestih - omrežja med mesti*. Znanstvena knjižnica, FDV, Ljubljana.
- Jakhel, Rudi (1979): *Iluzija in resničnost urbanih središč - Prispevek h kritiki urbanistične ideologije*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Jameson, Fredric (1992): *The Geopolitical Aesthetic - Cinema and Space in the World System*. Indiana University Press, British Film Institute, Bloomington, London.
- Kos, Drago (1999): "Paralelni urbani prostori - projekt "Mreža za Metelkovo". V: Hren, Marko (ur.): *Metamorfoze Agore Metelkove*. Društvo za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, Ljubljana, str. 26-28.
- Lynch, Kevin (1974): *Slika jednog grada*. Građevinska knjiga, Beograd.
- Lyon, Margot, Jack Barbalet (1994): *Society's Body: Emotion and the "Somatisation" of Social Theory*. V Thomas J. Csordas (ur.), *Embodiment and Experience*, str. 48-66. Cambridge University Press.
- (1999): *Mestomorfoze (Koolhaas, Sassen, Abel, Auge)*. Žepna zbirka založbe - *Cf, Ljubljana.
- MacCannell, Dean (1999): *The Tourist - A New Theory of the Leisure Class*. University of California Press, Berkeley.
- Mitchell, Don (2000): *Cultural Geography - A Critical Introduction*. Blackwell, Oxford.
- Roszak, Theodore (1981): *Person/Planet: The Creative Disintegration of Industrial Society*. Doubleday, New York.
- Sennett, Richard (1996): *Flesh and Stone - The Body and the City in Western Civilization*. W.W. Norton & Company, New York.
- Soares, Joseph (1996): *Shopping Malls - Mall of America - The Social Life of Cities*. Dostopno preko <http://www.yale.edu/socdept/slc/mall/mallframe.html>, (21.3.2002).
- Urry, John (2001a): *Globalising the Tourist Gaze*. Dostopno preko <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc079ju.html>, (20.2.2003).
- Urry John (2001b): *Mobile Cultures*. Dostopno preko <http://www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc030ju.html>, (19.3.2003).
- Urry, John (1995): *Consuming Places*. Routledge, London, New York.